

Božji služabnik Janez Gnidovec, duhovnik, vzgojitelj, misijonar, škof

Na pot

Danes hitro živimo. Kar se je godilo pred drugo svetovno vojsko, se nam zdi že daleč odmaknjeno; kakor da nima nobene prave zveze z našim povojnim življenjem. Prevelike spremembe so se med tem izvršile. Življenje je postalo, če že ne čisto, pa vsaj močno drugačno. Če npr. zdaj prebiram razpravo Andreja Tumpeja C. M. o diaspori, ki jo je napisal pred vojsko in se nanaša precej tudi na delo v skopski škofiji, se mi zdi, kakor da govori o popolnoma drugem in drugačnem svetu.

Ali ima potem kakšen pomen napisati in izdati življenjepis skopskega škofa, ki je živel in umrl že pred drugo svetovno vojsko? Morda zato, da se nam ohranijo nekatera zgodovinska dejstva? Ali da se ohrani drobec zgodovine, ki po njej brskajo strokovni zgodovinarji? Morda zato, da se ohrani drobec zgodovine Jugoslovanske province Misijonske družbe, katere član je pokojni škof bil? Toda to bi zanimalo kvečjemu njene člane!

Zdi se mi, da ima takale zgodovinska slika globlji smisel: Pokaže naj nam, kako nam življenje poedincev razodeva vrednote in dobrine, ki so večne! Saj v spremenljivosti časov in razmer vendarle ni vse spremenljivo! Prav po teh večnih in nespremenljivih vrednotah je življenje škofa Gnidovca še vedno aktualno in lahko veliko pomeni tudi za nas. Bil je človek, bil je Slovenec, bil je vernik, duhovnik in škof, posvetil se je Bogu v Misijonski družbi. Njegov zgled je še vedno pod vsemi temi vidiki poučen.

Bil je človek in je spoštoval človeka: naj je bil revež ali bogat, neuk ali izobražen, nižji ali večji od njega, Slovenec ali ne-Slovenec – zanj je bil najprej človek in kot človek vreden spoštovanja.

Bil je Slovenec. Nikoli ni zatajil svojega slovenstva. Pomagal je graditi temelje

slovenski srednješolski izobrazbi. Toda slovenstvo zanj ni bilo idol ali bog, ki bi ne trpel poleg sebe drugega idola ali boga. Ni izvajal pritiska, da bi se drugi njemu približali v slovenskem jeziku, marveč se je sam približal Nemcu v nemškem, Madžaru v madžarskem, Srbu ali Hrvatcu v srbskohrvatskem in Albancu v albanskem jeziku.

Bil je vernik, duhovnik in škof. Že to je terjalo od njega, da je bil takšen človek in takšen Slovenec, kakršen je dejansko bil. A k temu je bil še izrazito "človek za druge". Ves se je dal Bogu za rešitev tistih, ki so mu bili zaupani. Bolj nesebičnega, bolj požrtvovalnega vernika, duhovnika in škofa ne bomo zlepa našli. Zato so ga pa imeli za nekaj izrednega, za svetega vsi, ki so ga poznali: pravoslavni in muslimani prav tako kot katoličani.

To seveda ne pomeni, da je bil vsestransko popoln. Nasprotno! Skoraj bi lahko rekli, da je imel po naravi ali po vzgoji na sebi nekaj, kar bi se komu zdelo kar patološko, bolešno. Spremljal ga je nek pretiran strah pred grehom, pred pohujšanjem ali slabim zgledom, ki bi ga utegnil on sam dati. Ni bil sproščen in notranje tako svoboden, kot bi sicer lahko upravičeno pričakovali od takega Božjega moža.

Brez dvoma temu ni bil sam kriv. Zato pa bi moralo napraviti na nas tem večji vtis dejstvo, da je kljub taki, če smem reči, nepopolni naravni konstituciji toliko dosegel, da je lahko vsakomur izmed nas v marsičem vzpodbuda in vzor.

Posvetil se je Bogu v Misijonski družbi. Težko je reči, koliko je to oblikovalo njegovo notranjost; koliko bi bil drugačen, če ne bi bil postal njen član. Dejstvo pa je, da ji je ostal iskreno zvest in da je po Vincencijevih navodilih ljubil reveže in skrbel za svoje zedinjenje z Bogom.

Zato ima vsakomur izmed nas tudi še danes kaj povedati. Berimo, ne da bi si napasli radovednost, temveč da bi duhovno obogateli. G. pisatelju pa, ki nam je s tako skrbnostjo pripravil to odlično "dušno pašo", prisrčna zahvala!

Ljubljana, februarja 1972

Stanko Žakelj C.M.

Nastanek tega življenjepisa

Takoj po Gnidovčevi smrti so se pojavile želje po izdelavi njegovega življenjepisa. Poročila o delovanju skopljanskega škofa so izhajala že za Gnidovčevega življenja - zlasti v *Katoliških misijonih* in *Kraljestvu božjem* ob smrti pa je prinesel *Slovenec* vrsto člankov, ki so jih napisali škofovi sodelavci msgr. Kordin in V. Zakrajšek, dr. J. Žagar in A. Tumpej; v *Kraljestvu božjem* so o pokojniku pisali gg. Turk, Dorčić in Zakrajšek; uredništvo je ves letnik 1951 namenilo vrsti člankov "Svetniška pot dr. J. F. Gnidovca"; po 3. številki jih je prekinila svetovna vojska. Umrlega škofa so se spomnili *Ljubljanski škofijski list*, *Cvetje z vrtov sv. Frančiška*, *Vestnik društva Jeglič*, *Glasnik Srca Jezusovega* in *Bogoljub*.

Prvi Gnidovčev življenjepisec je postal njegov sodelavec v Makedoniji msgr. Anton Kordin. Po škofovi smrti je v hrvaščini sestavil knjižico "Biskup Gnidovec" (izdali salezijanci v Zagrebu; dovoljenje za izid je dal 28. aprila 1939 v imenu skopske škofije Viktor Zakrajšek, kapitularni vikar; natisnila je knjižico 32 strani salezijanska tiskarna na Rakovniku v Ljubljani).

Za razmere v Makedoniji poučna brošura je istega pisca "Diaspora na našem jugu" (rakovniške *Knjižice, časopis za duhovno prebudo in prosveto*, leto VII, 1. decembra 1940., št. 169-170, 48 strani), posvečena "Prevzvišenemu gospodu dr. Smiljanu Frančišku Čekadi, škofu skopljanskemu, prvemu nasledniku svetniškega škofa dr. Janeza Frančiška Gnidovca."

Drugi življenjepis je napisal prof. Franc Trdan za *Koledar družbe sv. Mohorja 1. 1941* ("Svetniška rast in čast. Po smrti škofa dr. J. Fr. Gnidovca", 11 strani v tipkopisu). Podatke so prispevali predvsem župnik Ivan Mihelčič, Janezov brat dekan Karel Gnidovec, njegova sestrična Marija Princ, njegov tovariš na dunajski univerzi, potem kolega v Št. Vidu Anton Koritnik, in lazaristovski sobrat dr. J. Žagar.

Gradivo, ki ga je ajdovski župnik g. Gregor Mali zbral v tamkajšnjem prosvetnem domu, je uničila vojska in revolucija. Enaka usoda je zadela vse listine in zapisnike v Skoplju - iz Prizrena so vse Gnidovčeve stvari prepeljali v Skopje ob selitvi 1. 1934 že 6. aprila 1. 1941 je prvi nemški bombni napad porušil škofijsko rezidenco in hudo poškodoval stolnico presv. Srca Jezusovega.

Razdejani so bili vsi škofijski arhivi. Med dokumenti so bila tudi poročila o čudežnih uslišanjih na Gnidovčevo priprošnjo.

Na srečo se je za gradivo o Gnidovcu po vojski zavzel dr. Jakob Žagar CM. Zbral je vse dosegljive dokumente in kar je bilo o sobratu natisnjenega ali v rokopisu. Poleg te zasluge ima še to, da je spodbudil nekatere pokojnikove sodelavce k pisanju spominov ter sam zapisoval izjave o Gnidovcu. Tako si je pridobil važne pisane spomine g. Alojzija Plantariča, zapiske bogoslovcev Cirila Fabjana in Serafina Glasnoviča ("Uspomeni"), dr. Stanka Žaklja, Antona Zorka, s. Kerubine Pance; zadnje trpljenje v Leonišču so popisali lazaristovska brata Ivan Dolar in Ciril Verdnik pa s. Ludgera Rigler. Pismeno gradivo so poslali še g. Branko Dorčić, p. Anton Bukovič, župnik Alojzij Pohar CM, s. Gregorija Korbar in s. Donata Smolar, Cirila Zakotnik iz Šentvida, lazaristovski bratje Jožef Verlič, Alojzij Vodenik (iz Rima) in Alojzij Klančar (iz Pariza 29. decembra 1964). Dr. Žagar sam je zapisal izjave, ki so mu jih dali župnik Alojzij Pohar CM, župnik Leopold Povše, vizitator Fr. Ks. Jereb CM, Andrej Tumpej CM, dr. Fran Knavs CM, dr. Stanko Žakelj CM, sestre Blazija Mlinar, Fortunata Kranjc, Gregorija Korbar, Kajetana Galjot, Kancijana M. Primožič, Klara Rogelj, Kleta Peterlin, Ignacij Slana CM in Gnidovčev sluga Kolja Djurič.

To gradivo je dr. Žagar razporedil in deloma komentiral: "Škof dr. Janez Frančišek Gnidovec Misijonske Družbe, apostol in žrtev. Življenjepis (29. septembra 1873 - 3. februarja 1939). Zbral dr. Jakob Žagar CM. Ljubljana 1967. (Razmnoženina na pisalni stroj, 453 strani besedila v 16 delih, 11 strani opomb - v glavnem bibliografskih navedb, 15 strani kazala in 2 fotografiji). Ta knjiga je podlaga za raziskavanje Gnidovčevega življenja in dela poslej: v kronološkem redu in z navedbo vira so zbrani članki, pismene in ustne izjave in dokumenti.

Z dr. Žagarjevo knjigo v roki me je superior Ladislav Lenček CM februarja 1.1968 navdušil za izdelavo Gnidovčeve biografije. Obljubil je še novih prispevkov in obljubo držal. Poleg njega sta se trudila za zbiranje gradiva gospoda lazarista Janez Petek in Franc Sodja.

Najprej je omeniti kritične pripombe, popravke in dopolnila k dr. Žagarjevemu delu. Poslali so jih gg. A. Tumpej (Beograd 9. septembra 1967), msgr. Turk (Beograd 23. novembra 1967 in 25. januarja 1968), B. Dorčić (Kosovska Mitrovica 19. in 30. januarja 1968) in V. Zakrajšek (Tržič 4. marca in obširno

23. septembra 1968). Ob teh in nekaterih drugih prispevkih je razvijal svoje misli dr. Žagar (Celje 29. julija 1968, Raka 28. novembra 1968 in 6. januarja 1969).

Najobširnejše, dragoceno novo gradivo so spomini beograjskega nadškofa msgr. Alojzija Turka; razen tega se je posrečilo dobiti njegove številne fotografije iz Makedonije, deloma iz Gnidovčevih basov.

Dolgo pismo spominov na dr. Gnidovca je L. Lenčku poslal lazaristovski brat Alojzij Klančar iz Pariza (3. maja 1970, »da bi vsaj malo osvetlil njegov svetniški lik in zglede vseh teoloških in krščanskih kreposti, ki se mi zdi, da jih je imel v popolni, heroični meri,« kot pravi sam).

Marsikatero nadrobnosti so se našle v prej omenjeni knjižici o diaspori msgr. A. Kordina in v prvih letnikih *Katoliških misijonov*, česar po vsej verjetnosti dr. Žagar ni uporabljal. Iz 2. letnika KM (1924-25) je navesti predvsem A. Tumpeja članek o prvem misijonarju iz misijonišča - dr. Gnidovcu in dve krajši poročili; iz 3. letnika dva spisa o misijonarjih sv. Vincencija Pavelskega (lazaristih) ob tridesetletnici te misijonske družbe; iz 4. letnika A. Plantariča (takrat v Prizrenu) članek o ljaramanih (P. piše laramani), urednika J. Godine potopis "Iz Ljubljane v Solun" in Gnidovčev "Poziv Slovenskemu ljudstvu"; iz 5. letnika (1927-28) podatke o misijonišču v Grobljah (kot izdajatelju knjig in periodičnih publikacij) in o razmerah v Makedoniji. V kasnejši dobi prinaša zanimive podatke članek Franca Sodje "Boj in trpljenje makedonskih uniatov" (KM 1959).

Za čas Gnidovčevega gimnazijskega in bogoslovnega študija je o večini profesorjev, deloma tudi za kulturno in socialno življenje dal podatke *Slovenski Biografski Leksikon*, za šentviška leta pa knjiga *Ob srebrnem jubileju škofijskega zavoda Sv. Stanislava in škofijske gimnazije*. (Sestavil in uredil Anton Koritnik, direktor škofijske gimnazije — ob sodelovanju zavodskih profesorjev in prefektov. Št. Vid nad Ljubljano 1930. Založilo vodstvo zavoda sv. Stanislava, tisk Jugoslovanske tiskarne v Ljubljani, 264 strani s fotografijami.)

V Argentini se je na mojo prošnjo za gradivo najprej odzval župnik g. Gregor Mali (pismo aprila 1968), potem spiritual dr. Filip Žakelj (pismo 19. aprila 1968); rektor dr. Franc Gnidovec - doma iz iste ajdovške fare kot dr. Janez

Gnidovec, a ne v sorodu z njim – je med sorodniki skopljanskega škofa nabral 10 tipkanih strani podatkov o rojstnem kraju, o Janezovi družini in sorodnikih (20. septembra 1969) ter pridobil nekdanja zavodarja dr. Tineta Debeljaka (3 tipkane strani) in dr. Ludvika Puša (New York 24. januarja 1969, 4 tipkane strani), da sta poslala svoja prispevka. Dekan g. Ciril Milavec, prav tako nekdanji zavodar, mi je v več pogovorih prikazoval osebnost ravnatelja in rektorja Gnidovca in razmere v šentviških zavodih.

Na razpolago sem tudi dobil versko revijo *Blagovest*, letnike 1966-1970, ki jo v Beogradu ureja msgr. Alojzij Turk. V urednikovih Člankih je marsikak podatek o Gnidovcu in njegovem škofovanju, pa o povojnih razmerah.

Aprila 1971 je (z datumom 30. september 1970) izšla nekaka Gnidovčeva številka *Baragovega vestnika* XV, št. 1 v Buenos Airesu, s ponatisi iz Ljubljanskega škofijskega lista in Družine pa z urednika dr. Filipa Žaklja "Drobnimi spominčki" na škofa dr. J. F. Gnidovca.

Dr. Stanko Žakelj CM je preskrbel seznam profesorjev, ki so predavali v letih Gnidovčevega študija v bogoslovju, ter podatke o dušnih pastirjih v Idriji, o Vipavčanu Matiju Lavrenčiču in o mnenju dr. V. Meršola o Gnidovčevi smrtni bolezni.

Podatke sem črpal še iz nekaterih drugih virov, ki jih sproti navajam.

Dr. Jakob Žagar je skoro vse gradivo, katerega se je posluževal pri sestavi življenjepisa, poslal v Buenos Aires. Posebno ceno imajo Gnidovčevi rokopisi, dokumenti in korespondenca.

Op. Za sedanjo makedonsko prestolnico uporabljam obliko Skopje – skopski, medtem ko navajam za dobo prve Jugoslavije (in starejše čase) tedajuradno ime Skoplje – skopljanski in skopski.